

Emberi és transzcendens határán

Bánki Éva *Fordított idő* című regényének főhősnőjéről

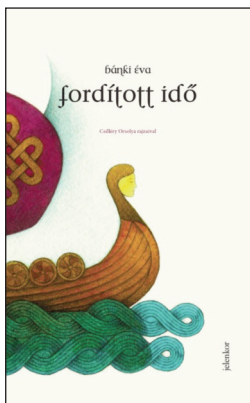
1 Jelenkor Kiadó,
Budapest, 2015.

Bánki Éva legújabb regényében, a *Fordított időben*¹ az európai kora középkor történelmi eseményei elevenednek meg, mégpedig nagyrészt egy olyan lány szemével láttatva, akinek ereiben nemcsak emberi vér csörgedez, hanem tündérek vagy démoni lények leszár-mazottja.

Egy titokzatos középkori szerző, Patrick de Mela regényfejezetei adják a mű alapját, amely tulajdonképpen egy női lovagregény, hiszen a történet fő szála az imént említett Riolda fejlődéstörténetét és kalandjait meséli el. Egy távoli szigeten születik, ahol már alig élnek emberek. Mivel a királynak, Bandemagnak sem született utóda, alattvalói, egy katona és a tündérektől vagy a sziget különleges, démonszerű lényeitől származó feleségének a lányát rabolják el közvetlenül születése után. Ő volt Riolda, aki apjával együtt nemsokára megszökik a szigetről, az ír krónikás, Illighaen segítségével. Először a normann királyi udvarba kerül dajkának, közben Illighaen tanítványaként ismerkedik meg a világ eseményeivel, később pedig a bizánci császár követeként bemutatkozó titokzatos Nikophorész viszi magával. Ezután elkezdődik Riolda vándorlása, amelynek végső célja: visszatérni szülőhelyére, az elhagyatott szigetre, illetve megfejtetni származását. Útközben megismerkedik Sjönnel, akinek a felesége lesz, és újra találkozik a normann királynéval, Hildivel és gyerekeivel is, akikkel a dán királyi udvarba kerül, később azonban kiadnák a móroknak, akik ugyancsak érdeklődnek a különös teremtség iránt. Riolda azonban az önálló utat választja, és Sjönnel együtt megszökik a dán udvarból, majd végül visszatérnek a lány szülőhelyére, ahol megszüli fiát, és a sziget királynője lesz.

A *Fordított időre* a férfi-női szerepek szempontjából is különleges, fordított séma jellemző, amíg ugyanis a korban – és egészen a XX. századig – a nők jellegzetesen a férfiakat segítő, támogató háttérszereplők, akiknek sorsa és életútja a férfiktól függ, addig Bánki Éva regényének főhősnője egy önmaga sorsát alakító, gondolkodó, a világ eseményei, eszméi iránt fogékony egyéniség. Érdekes ellentét ebből a szempontból Riolda és Sjön viszonya: Riolda tanítja ugyanis párját, akinek gondolatai azonban sokkal inkább földi dolgok körül forognak.

De mi lehet az oka annak, hogy egy lány ilyen életutat járhat be, és több fejedelmi udvar is igényt tart szolgálataira? Európában ugyanis nem ismerünk olyan nőalakokat, akik Rioldához hasonlóan

saját maguk alakították volna sorsukat. A válasz minden bizonnyal különleges származásában, nem emberi mivoltában keresendő. Több alkalommal történik utalás például Riolda természetfeletti képességeire:

De te, Riolda, nem maradhatsz köztünk, ezt réges-rég eldöntöttem. Nézd csak meg ezeket a körkörös futó barázdákat a tenyereden! Valamelyik őőd összeházasodott egy démonnal, és mi nem tudhatjuk, hogy hány életed van. Túl sokat gondolkodsz, túl sokat kérdezősködsz! Azt tanácsolom, keresd meg a tiedet! Hidd el, Isten mindenkit szeret. (161.)

– mondja az apát, akiknek szerzetesi házában megszállnak Sjönnel vándorlásuk során.

Riolda lehajolt, és a kisfiú helyett folytatta a mesét.

– A gaz trónbitorló fiai némi lótás-futás után majd megérkeznek Bretagne-ba, talán éppen ehhez a körtefához. És meglátod, hamarosan az anyád második házasságából való gyerekek is ábrándozni kezdenek, és pár év múlva, talán épp azon a Hogmur melletti síkon párbajra szólítanak téged. Halálos sasok kaparják ki mind a két szemedet, és a fiaid földönfutók lesznek.

Hát nem lenne jobb véget vetni az egésznek?

A kis Vilmos megrendülten hallgatott. (207., dőlt betű az eredetiben)

– jövendőli meg a gyermek Vilmos sorsát az *Anyajegyek, apajegyek* című fejezetben.

Mint említettük, Európa történetében nem találni olyan nőt, akik egy férfi uralkodóhoz hasonló hatalommal rendelkeztek volna, vagy akik saját sorsukat alakítanák. Nem volt így azonban a világ másik felén: a japán történelem kezdeti korszakaiban ugyanis a feljegyzések szerint több női uralkodó is létezett, mi több, a szigetek első, Japánról szóló kínai krónikákban szereplő II–III. századi uralkodója, Himiko is nő volt. Ennek oka pedig a japán ősvallás, a japáni civilizáció kezdeti korszakában egyeduralgó szintoizmus szakrális hagyományaiban rejlik. A korabeli emberek ugyanis szoros kapcsolatban éltek a sintó istenségekkel, az emberi világ és az istenek világa között pedig főként női táltosok közvetítettek, tehát jobbra a nők feladata volt a természetfeletti erőkkel való kommunikáció. (Ez részben a későbbi korokban is megmaradt: a 794-től 1885-ig tartó Heian-korban a két legfontosabb sintó szentély, a Kamo és az Isze szentély főpapnőjének egy, a császári családból származó hajadont neveztek ki, az Isze szentély főpapnői tisztsége egészen a XIV. századig fennállt, a sintó szentélyek papnői, a miko-k pedig a mai napig léteznek.)

A császárság korai időszakából fontos kiemelnünk a VIII. században keletkezett *Japán Krónikában* (*Nihon soki*) is szereplő Dzsingü császárnét (Dzsingü kógó, Jingü-kögő). Dzsingü császárné szintén félig-meddig mondai alak, és egyes források Himikóval azonosítják, vagy legalábbis kortársaként, III. századi személyként említik, míg mások szerint valójában a IV–V. században élt, csak a *Japán krónikában* datálták tevékenységét a III. századra. A *Japán krónika* szerint férje, Csúai császár kételkedett az istenek szavában, ezért büntetésül korán meghalt, és Dzsingü maga került hatalomra, majd ő segíti trónra fiát, Ódzsint. Uralkodásának több évtizede alatt – ugyancsak isteni sugallatot követve – győztes hadjáratot vezet Korea egyik királysága, Szilla ellen. A hadjáratban maga is részt vesz, annak ellenére is, hogy éppen Ódzsint várja. Később pedig a másik két koreai királyságot, Pekcsét és Korjot is maga mellé állította. Dzsingü császárné tehát határozott vezető, aki – noha isteni sugallatok hatására és férfi hivatalnokok segítségével cselekszik – uralkodása alatt jelentős befolyással bírt, és alakja későbbi szövegekben is feltűnik, többek között női harcoként is említik. Elsőként férje, később fia mellett is az istenekkel kommunikáló,

az emberi és isteni világ közti összekötő szerepet tölti be, talán ezért is vezette olyan sikeresen az országot.

A VI–VIII. században nyolc császárnő is uralkodott, valamint a XVII–XVIII. századi történelemben is találunk két császárnőt, ők azonban csupán megfelelő férfi örökös híján kerültek trónra, nem volt tehát összefüggés a sintó rituálék és a női császárok trónra lépése között. A VIII. században és az azt követő korokban már Japánban is férfiközpontú társadalom működött, és bár – kiváltképp a X–XIII. században – a császári család nőtagjai mellett szolgáló udvarhölgyeként az arisztokrata nők is fontos tagjai voltak a kulturális életnek, helyzetük hasonló volt európai társnőikéhez, így az irodalmi művek nőalakjainak és női szerzőinek látótere is leginkább az őket körülvevő világra és férfikkal való szerelmi viszonyukra összpontosult. A legkorábbi időkben azonban fontos szerep jutott a nőknek, ez pedig az istenvilággal való közvetlen kapcsolatuknak köszönhető.

A *Fordított idő* Rioldája talán szintén a transzcendens erővel való kapcsolatának köszönheti egyedi életútját és azt, hogy – bár igazán beilleszkedni sehová sem tudott, és bárhol megfordult, idegenként tekintettek rá – több fejedelmi udvar bizalmát elnyerte. Hiszen, mint a regényből is kiderül, a VIII–X. századi Európában ugyancsak hittek a tündérekben és démonokban, valamint ott voltak a boszorkányok (Rioldát is nevezték egyszer „ír boszorká”-nak Vilmos herceg udvarában), akik szintén a természetfeletti képességeikről voltak ismertek. Riolda természetfeletti képességei és uralkodói jövője – nevében ugyanis benne foglaltatik a királynő szó – tekintetében a japán Himiko vagy Dzsingú császárné európai társa lehetne, ám mivel a VIII–X. századi Európában (és ugyanebben a korban már Japánban is) férfiak által irányított, a transzcendens és a profán világ viszonylagos elkülönülésén alapuló állam- és társadalomszervezet működött, Riolda sem lehetett egy ország uralkodója, csupán szülőhelyén, a távoli szigeten foglalhatta el helyét a királyi székben, Bandemag utódjaként.

A regény utolsó fejezetéből megtudjuk, hogy Riolda szigetén a szorgokon kívül már jóformán senki sem lakik, így a sziget új uralkodója a szorgok felszabadításán kívül szinte semmit nem tudott tenni. Igaz tehát Keresztes Krisztina megállapítása, miszerint Riolda végül nem tudta megvalósítani önmagát, vagyis nem tudott királynőként egy valódi ország élére állni.² A regény azonban mégis Riolda közösségszervező tevékenységével ér véget: Etelrid királynak írott levelében szigetét egy kedvező adottságokkal megáldott vidékként írja le, és „testvéri szeretettel” várja Etelrid országának „betelepülni kívánó alattvalóit”. (269.) Ez a mozzanat némiképp előrevetíti annak lehetőségét, hogy a Nyugati szél szigete újra benépesüljön, kérdés azonban, hogy Riolda valóban meg tudja-e valósítani elképzeléseit, és helyt tud-e állni a férfiközpontú világban.